

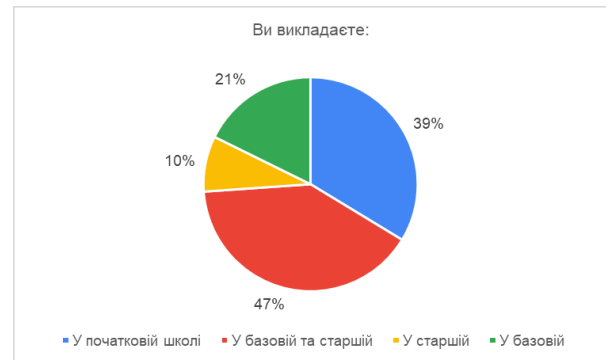
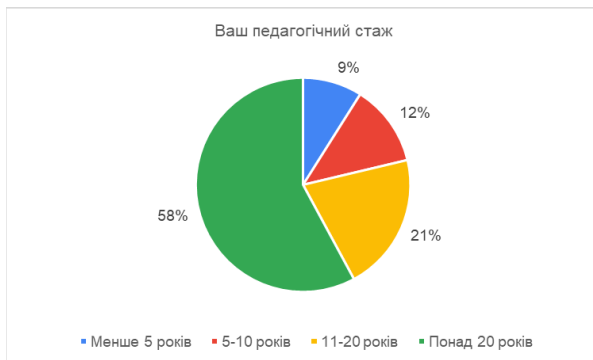
ЗВІТ

за результатами опитування учасників освітнього процесу щодо дотримання мовного законодавства

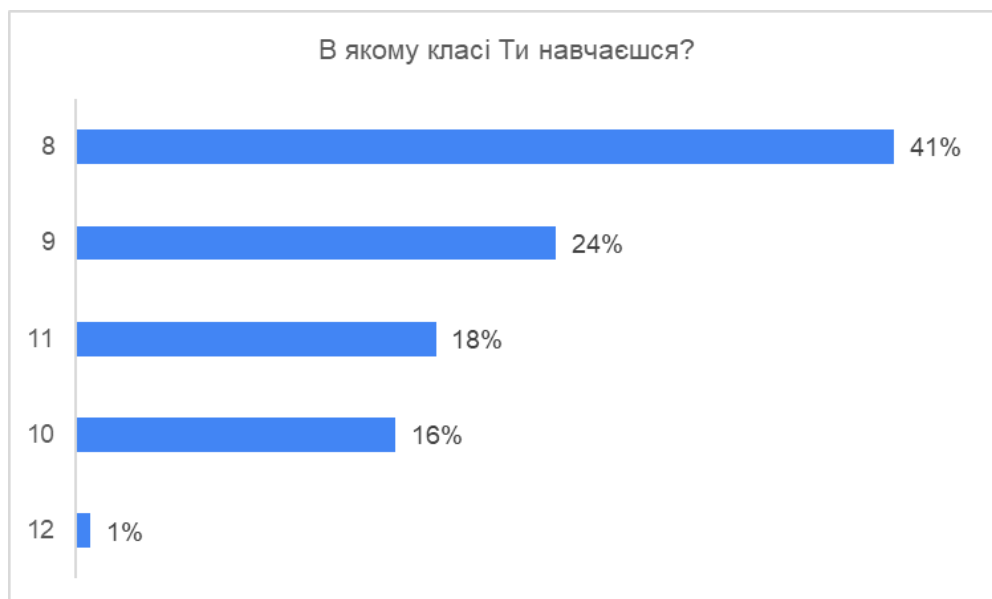
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Дослідження тривало 1-6 червня 2022 року й охопило 58 228 учасників освітнього процесу (вчителі, учні/учениці та їхні батьки) з різних куточків країни, крім тимчасово окупованих областей: Луганської, Донецької та Херсонської. Разом з тим, з них 15 406 внутрішньо переміщені особи.

Вчителі – 5867 осіб, з яких 687 – внутрішньо переміщені. 68% опитаних вчителів викладають у містах та 32% – в селах; 9% з них – чоловіки. 58% вчителів мають стаж понад 20 років. Більшість опитаних педагогів викладають у базовій та старшій школі (47%), у початковій – 39%.

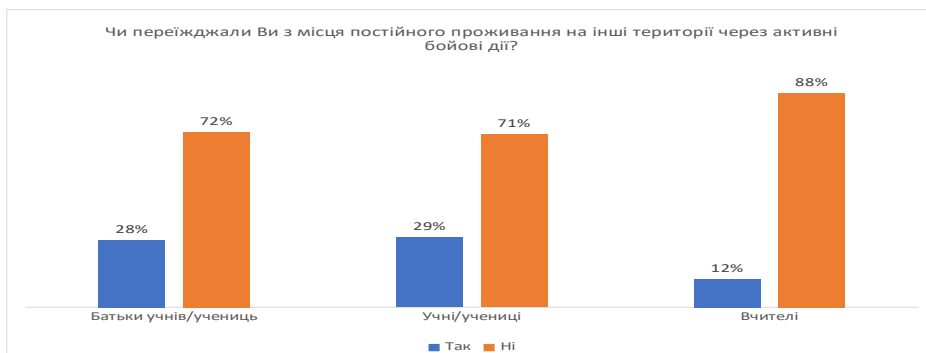

Учні/учениці – 16 384 осіб, з яких 4704 – внутрішньо переміщені. Участь в опитуванні брали учні/учениці 8–11-х(12-х) класів. 80% опитаних дітей навчаються в містах та 20% – у селах. Серед опитаних 58% дівчаток та 42% хлопців.

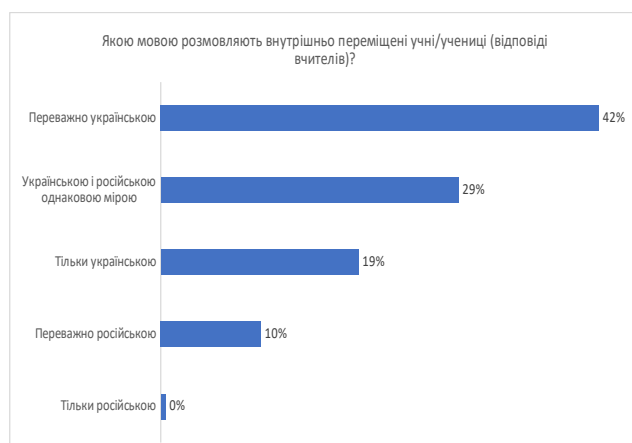
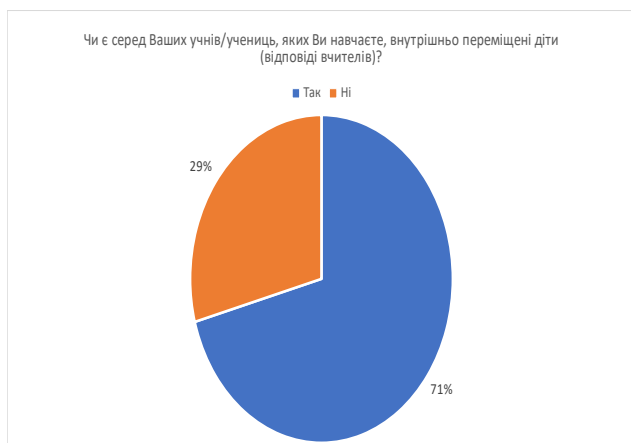
Батьки учнів/учениць – 35 977 осіб, з яких 10 015 – внутрішньо переміщені. Участь в опитуванні переважно брали жінки – 94%, чоловіків – 6%.

З початку повномасштабної війни росії проти України мільйони людей були вимушені переїхати у більш безпечне тимчасове місце проживання через активні бойові дії та отримали статус внутрішньо переміщених осіб. Серед респондентів опитування 12% вчителів та 29% сімей були вимушені покинути свої домівки. 38% опитаних вчителів, 47% батьків та 49% учнів/учениць перебувають за кордоном.

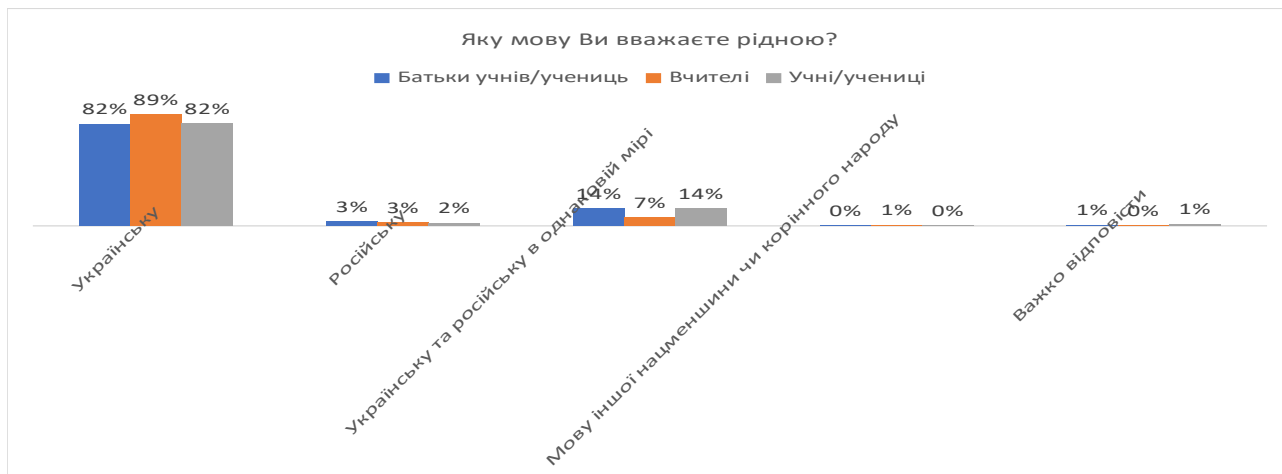
З огляду на наявну загрозу життю і здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації та оголошення в Україні воєнного стану дітей шкільного віку з числа внутрішньо переміщених осіб зараховували до закладів освіти за місцем тимчасового проживання.

71% опитаних педагогів зазначили, що у них в класі є діти з числа внутрішньо переміщених осіб. Серед них 29% учнів/учениць розмовляють як українською, так і російською мовами однаковою мірою, 10% – переважно російською. Менше половини дітей (42%) розмовляють переважно українською мовою та 19% – лише українською.

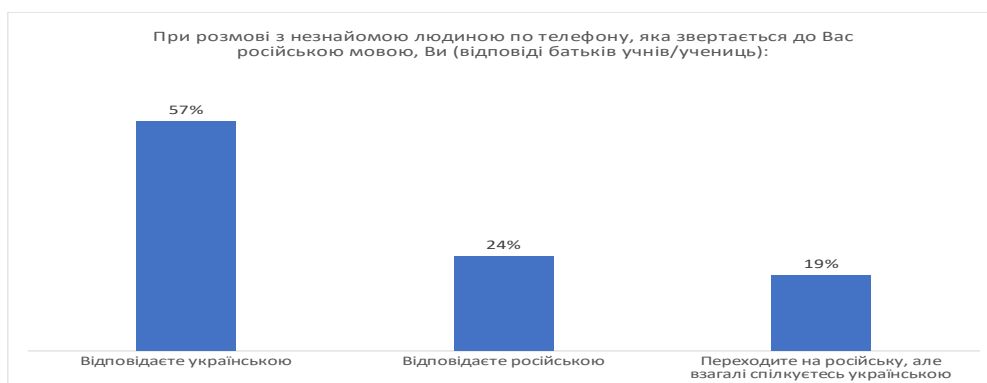

ВИБІР МОВИ СПІЛКУВАННЯ

Переважна більшість опитаних респондентів (89% вчителів та по 82% батьків і дітей) вважають українську мову рідною. Водночас 14% батьків та їхніх дітей зазначили, що рідними мовами для них є і українська, і російська. У педагогів цей відсоток становить на половину менше – 7%.

49% учнів/учениць та 57% батьків при розмові з незнайомою людиною, яка звертається до них російською мовою, відповідають українською. Разом з тим, 26% дітей та 19% батьків переходять на російську мову, хоча самі розмовляють українською. Водночас 25% учнів/учениць та 24% батьків під час телефонної розмови відповідають виключно мовою співрозмовника.

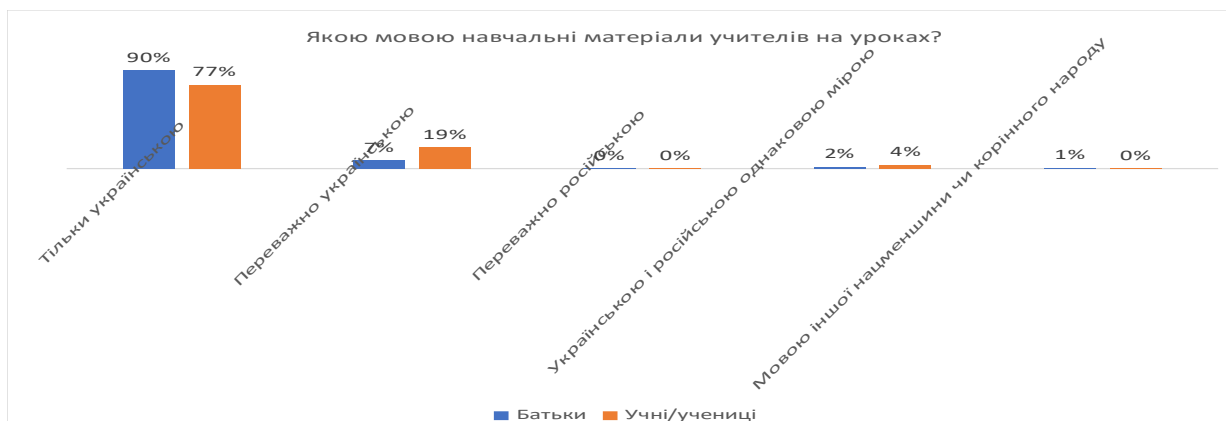

Дещо інша ситуація із вчителями: з них 72% завжди відповідають українською мовою і лише 9% – російською.

МОВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЦІ

Готуючись до навчальних занять, 82% вчителів використовують виключно україномовні навчальні матеріали. Це зазначили також 90% батьків та 77% учнів/учениць. Разом з тим, 4% вчителів надають перевагу не лише україномовним матеріалам, але й російськомовним.

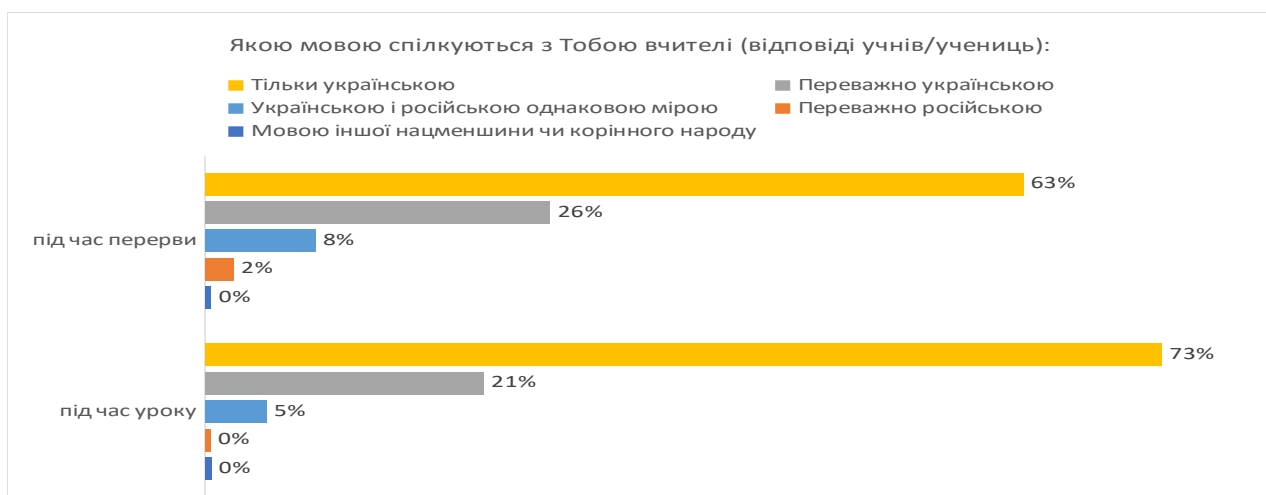
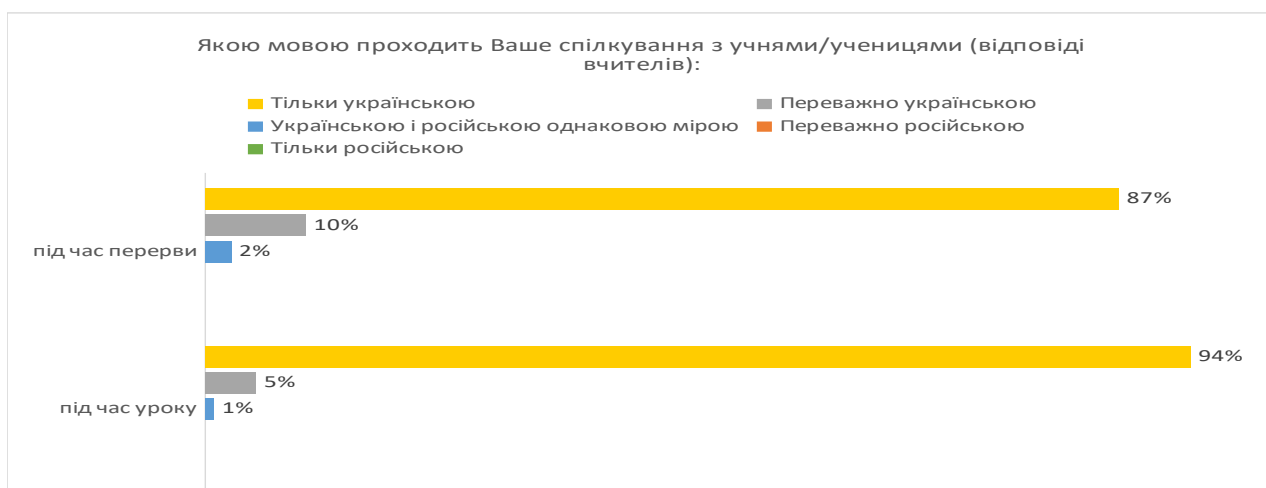
Крім того, 87% батьків зазначають, що освітній процес у школі, де навчаються їхні діти, відбувається лише українською мовою.

94% вчителів зазначили, що під час уроку вони спілкуються з учнями/ученицями виключно українською мовою, однак відсоток учителів, які спілкуються виключно українською мовою під час перерви, дещо нижчий – 87%.

Водночас опитування школярів показало, що відсоток вчителів, які розмовляють під час уроку та на перервах виключно українською мовою, значно нижчий. Так, зокрема, за результатами опитування учнів/учениць, 73% вчителів під час уроку та 63% під час перерви розмовляють українською мовою.

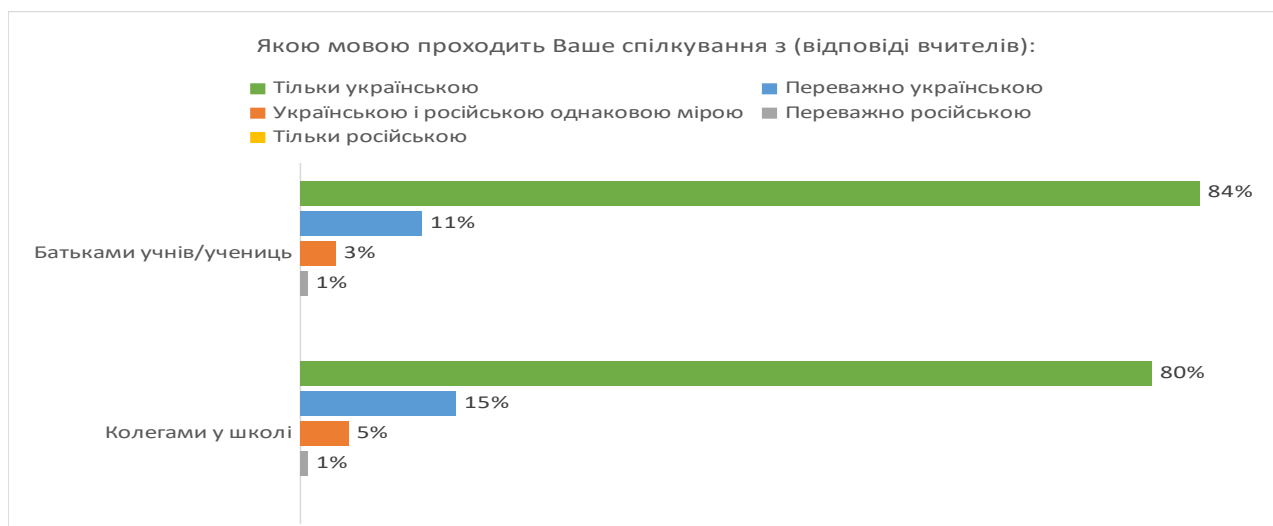
Також, переважно в російськомовних регіонах, із відповідей учнів/учениць, 5-8% вчителів спілкуються з дітьми як українською, так і російською мовами.

91% опитаних батьків зазначили, що вчителі їхніх дітей завжди на уроках використовують державну мову¹.

80-84% вчителів з батьками учнів/учениць та колегами у школі розмовляють виключно українською та/або 11-15% – переважно українською. Однак 3-5% під час спілкування використовують як українську, так і російську мови.

11-17% учнів/учениць під час уроків та на перервах між собою спілкуються переважно російською мовою, 17-19% послуговуються «суржиком», а 38-46% розмовляють між собою виключно українською мовою.

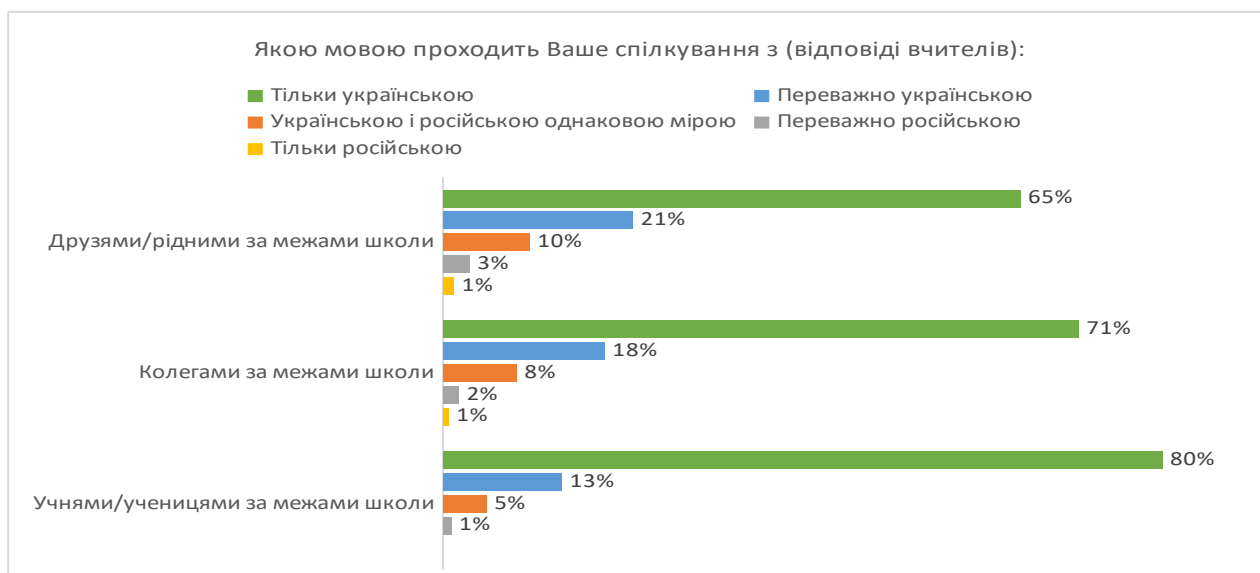
¹ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не буде становити 100%.

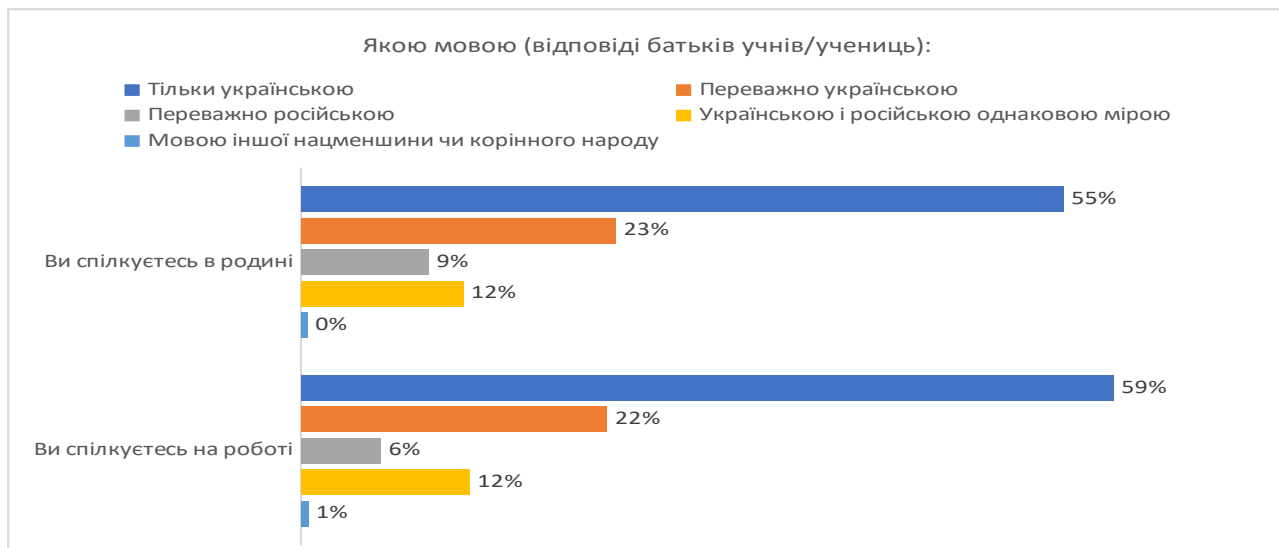
МОВА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗА МЕЖАМИ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

За межами закладу освіти, в колі друзів та знайомих, 10% вчителів однаковою мірою використовують українську та російську мови, 65% спілкуються виключно українською мовою. Разом з тим, із колегами та учнями/ученицями, навіть за межами школи, відсоток тих, хто розмовляє виключно українською, значно більший – 71-80%.

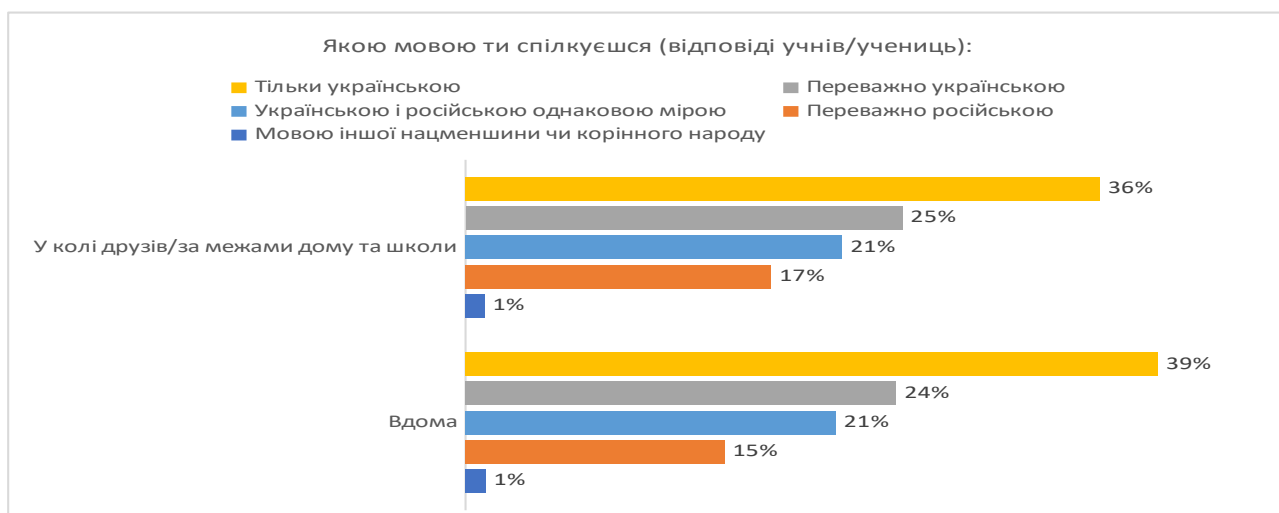
За спостереженнями батьків, лише 50% зазначили, що вчителі використовують державну мову в позаурочний час як з дітьми, так і з колегами.

Щодо самих батьків, то 55-59% з них спілкуються виключно державною мовою як удома, так і на роботі, 6-9% – переважно російською.

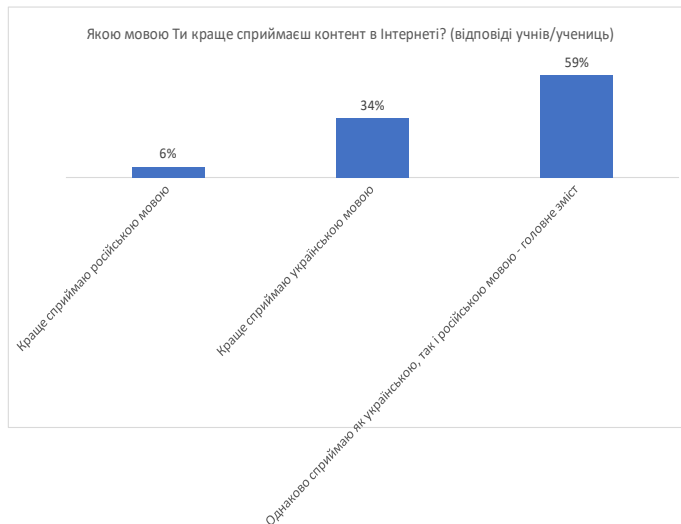
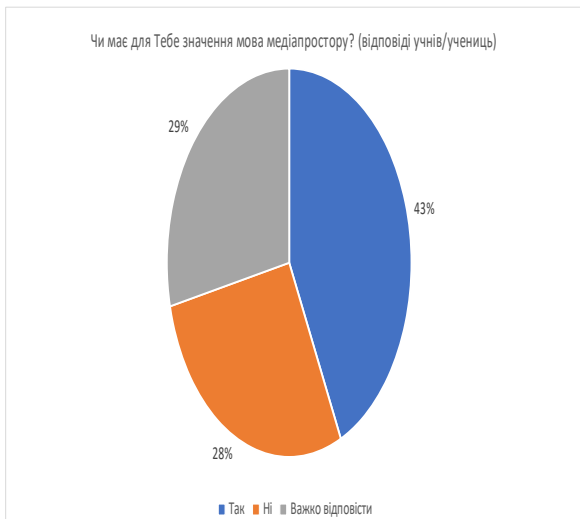
15-17% учнів/учениць в колі своїх однолітків та друзів, а також удома, розмовляють переважно російською мовою. При цьому 21% спілкуються як українською, так і російською мовами однаковою мірою.

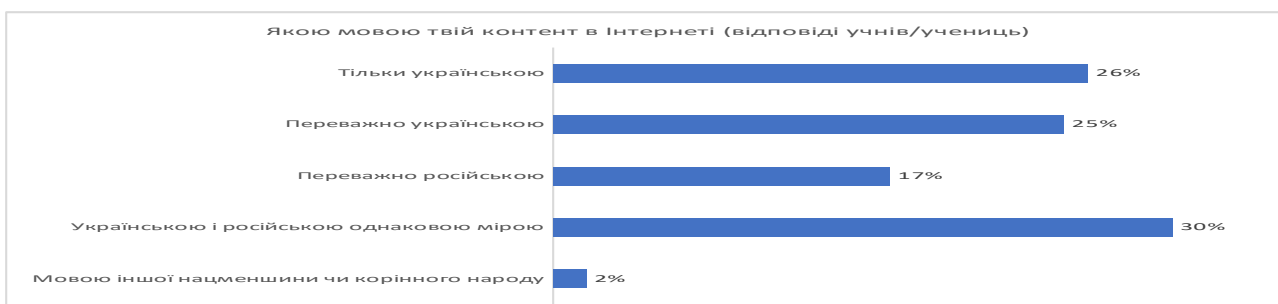
МОВНИЙ КОНТЕНТ В ІНТЕРНЕТІ

Опитування показало, що для 43% учнів/учениць учениць є важливою мова Інтернет-контенту. Водночас 59% школярів відповіли, що їм не важливо, якою мовою контент в Інтернеті (українською чи російською) – головне зміст. І лише 34% дітей краще сприймають контент державною мовою.

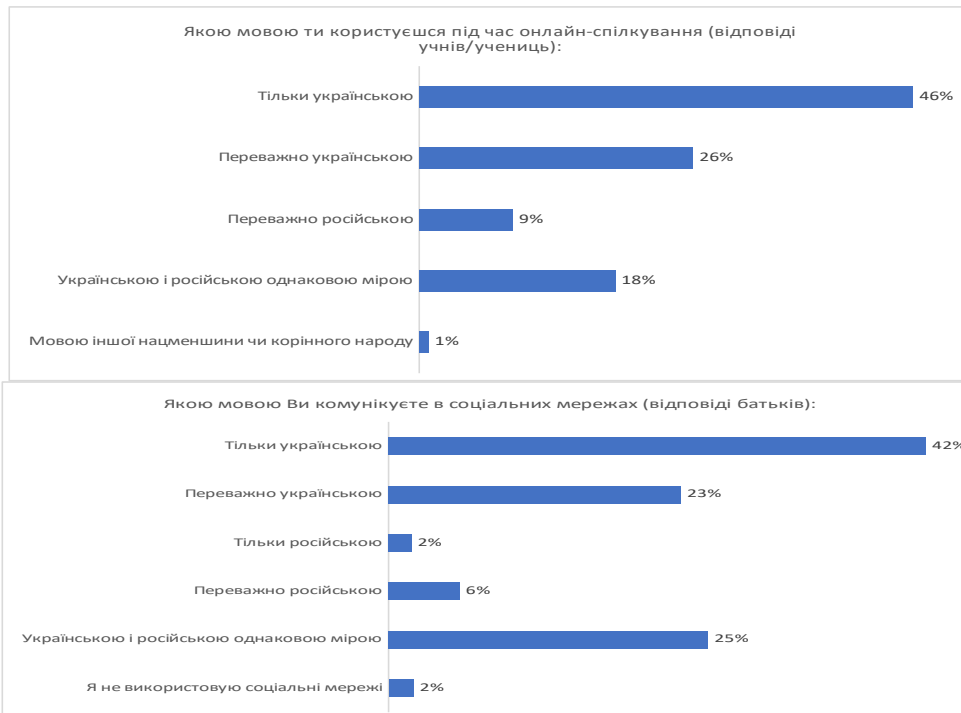

51% учнів/учениць споживають переважно україномовний контент, 30% – україномовний і російськомовний однаковою мірою, 17% надають перевагу російськомовному контенту.

Переважна більшість учителів (85%), учнів/учениць (72%) та батьків (65%) використовують під час спілкування в соціальних мережах тільки українську та/або переважно українську мову. Разом з тим, 12% вчителів, 18% учнів/учениць та 25% батьків зазначили, що спілкуються як українською, так і російською однаковою мірою. Крім того, 9% учнів/учениць та 8% їхніх батьків використовують переважно російську та/або тільки російську мову під час спілкування в мережі Інтернет.

ЧИННИКИ, ЩО СТРИМУЮТЬ ДІТЕЙ ВИКОРИСТОВУВАТИ ДЕРЖАВНУ МОВУ В УСІХ СФЕРАХ ЖИТТЯ

65% опитаних батьків учнів/учениць зазначили, що їхні діти спілкуються тільки українською та/або переважно українською мовою, 24% використовують як українську, так і російську мову однаковою мірою. Крім того, 10% спілкуються тільки російською та/або переважно російською мовою.

На думку батьків учнів/учениць, першочерговими чинниками, що стримують їхніх дітей спілкуватися українською мовою в усіх сферах життя є:

- звичка спілкуватися російською мовою в повсякденному житті (21%);
- проживання у російськомовному родинному середовищі (18%);
- споживання російськомовного контенту в мережі Інтернет (16%)².

² Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не буде становити 100%.

Вчителі зазначили такі стримувальні фактори:

- проживання у російськомовному родинному середовищі (35%);
- звичка розмовляти недержавною мовою (22%)³;
- недостатній рівень володіння українською мовою (14%);
- відсутність сприятливого середовища для спілкування українською мовою (8%).

Для учнів/учениць головним чинником, що стримує їх використовувати українську мову в усіх сферах життя виявилися:

- звичка спілкуватися недержавною мовою (31%);
- російськомовне родинне середовище (20%);
- відсутність середовища, де вони могли б використовувати українську мову (14%).

Водночас 13% вказали, що недостатньо володіють українською мовою, щоб використовувати її в усіх сферах життя⁴.

³ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не буде становити 100%.

⁴ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не буде становити 100%.

Також опитані учасники освітнього процесу мали можливість доповнити перелік запропонованих чинників своїм варіантом відповіді. Серед відкритих відповідей респонденти зазначали такі: *багато фільмів, мультиків, ігор та цікавої літератури не мають українського перекладу; переважно всі друзі розмовляють російською; багато контенту в Інтернеті російською мовою; якщо людина звертається російською мовою, то ніяково її виправляти, тому доводиться переходити на мову співрозмовника; в регіоні переважно використовують «суржик» тощо.*

Переважно в російськомовних регіонах батьки учнів/учениць не вважають необхідним обмежувати своїх дітей виключно однією мовою (українською), на їхню думку, діти мають спілкуватися тією мовою, яка їм подобається.

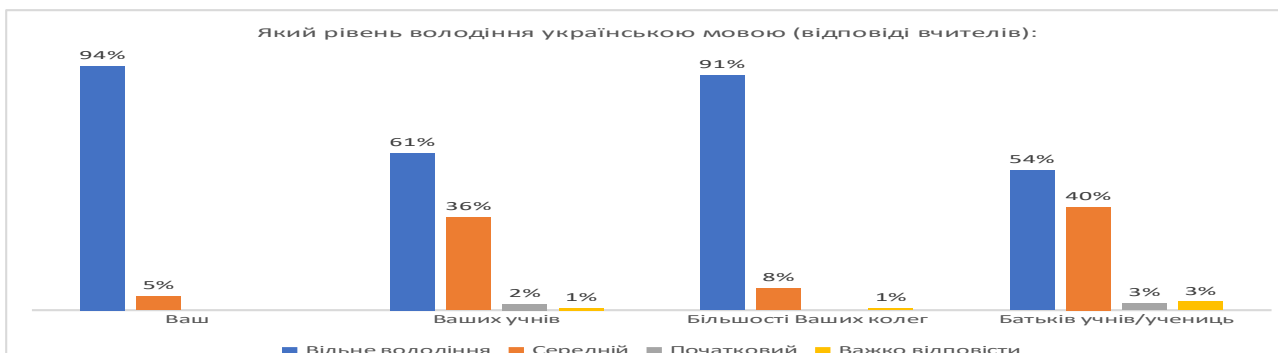
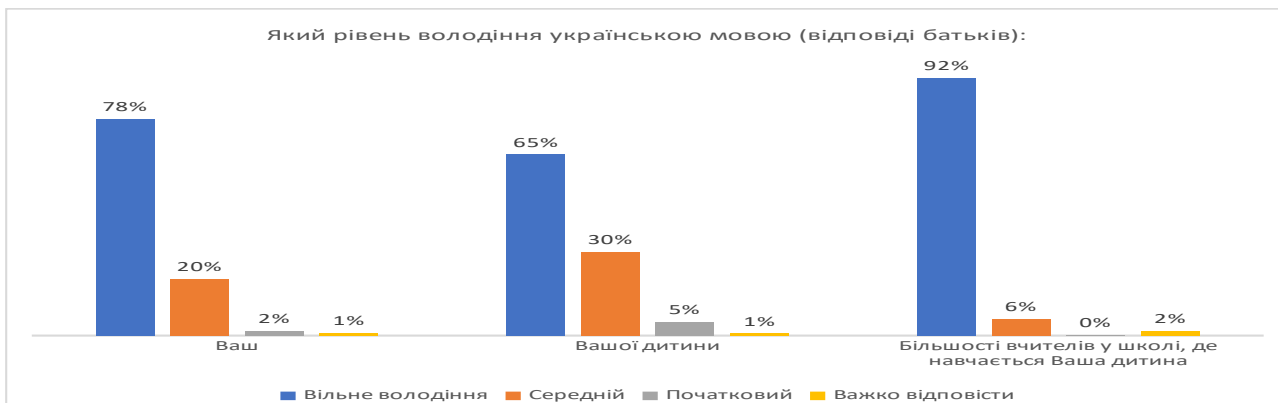
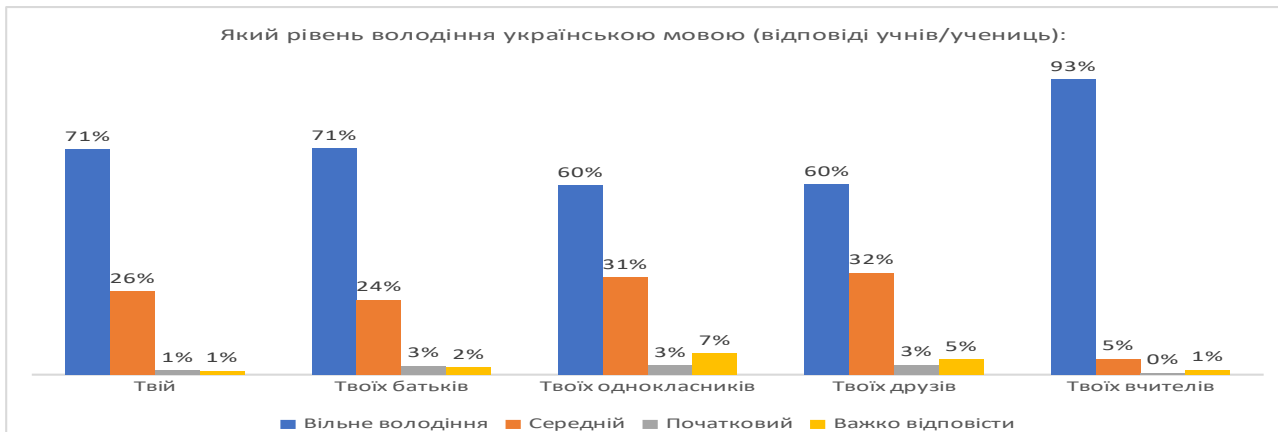
Варто зауважити, що значна частина батьків і дітей вказали, що принципово почали розмовляти українською мовою після повномасштабного вторгнення росії на територію України, тому що мовне питання наразі відіграє важливу роль у формуванні мовної ідентичності українців.

РІВЕНЬ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Під час опитування респондентам було запропоновано оцінити рівень володіння державною мовою (свій та інших учасників освітнього процесу) за такими критеріями: вільне володіння, середній та початковий рівень.

Як батьки, так і учні високо оцінили рівень володіння державною мовою педагогів – 92-93%. Разом з тим, учні оцінили свій рівень дещо вище (71%), ніж оцінили їх батьки (65%) та вчителі (61%). Водночас діти однаковою мірою оцінюють рівень володіння державною мовою своїх однокласників та друзів (по 60%) та прирівнюють свій рівень знань до рівня знань батьків (по 71%).

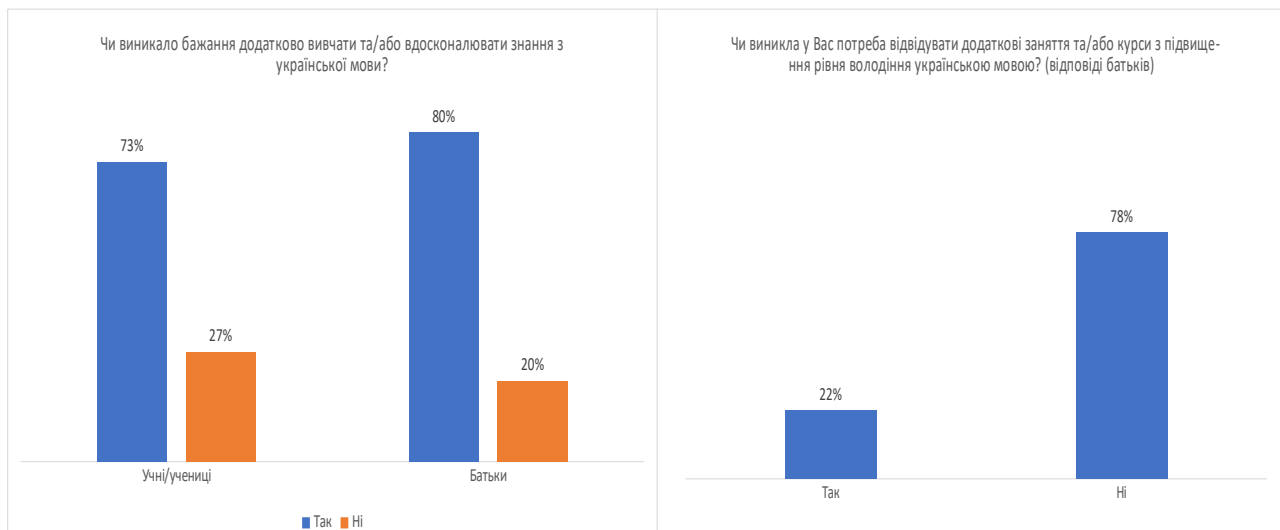
Незважаючи на те, що 78% батьків високо оцінюють свій рівень знань української мови, педагоги іншої думки. Зокрема, лише 54% з них зазначили, що батьки мають високий рівень володіння мовою, а 40% вважають його середнім.

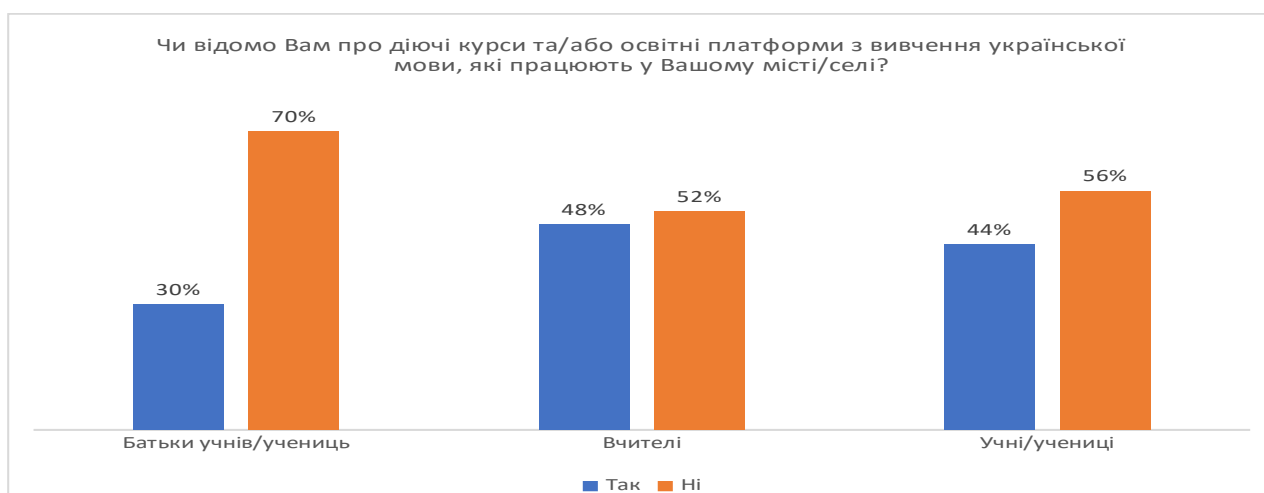
АКТУАЛЬНІСТЬ МОВНИХ КУРСІВ

Внаслідок агресії російської федерації 80% опитаних батьків **мають бажання** покращити свій рівень володіння українською мовою, і лише у 22% з них **виникла потреба** відвідувати додаткові заняття та/або курси для його підвищення.

73% учнів/учениць мають бажання додатково вивчати та вдосконалювати свої знання з української мови.

Однак лише 7% вчителів зазначили про звернення до них батьків та учнів з числа внутрішньо переміщених осіб щодо отримання інформації про курси та/або освітні платформи з вивчення української мови. Результати опитування демонструють, що лише 48% вчителів, 44% учнів/учениць та 30% батьків обізнані про такі курси та/або освітні ресурси.

76% батьків та 89% вчителів одностайно вважають за доцільне та необхідне створювати й розвивати безкоштовні курси/тренінги та/або освітні платформи для вивчення і вдосконалення знань та умінь з української мови.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу результатів опитування, яке охопило понад 58 тис. учасників освітнього процесу (вчителів, учнів/учениць та їх батьків) з різних регіонів України, можемо дійти таких висновків.

Переважна більшість респондентів (89% вчителів, по 82% батьків та дітей) зазначили, що вважають рідною мовою українську і використовують її в усіх сферах життя (спілкування у родинному колі, навчальна діяльність, культурні практики тощо).

Проте низка чинників перешкоджає процесу переходу на користування виключно українською мовою. За даними опитування, найбільш значущими є:

- «гнучкість» українців при спілкуванні з російськомовними співрозмовниками (9% педагогів, 26% дітей та 19% батьків переходять на російську мову);
- вплив російськомовного середовища (31% учнів зазначили звичку спілкуватися недержавною мовою; 20% – російськомовне родинне середовище; 14% – відсутність сприятливого середовища для використання української мови);
- недостатній рівень володіння українською мовою (на це вказали 13% дітей);
- споживання російськомовного інформаційного, культурного, розважального та іншого контенту: 51% школярів використовують тільки україномовний та/або переважно україномовний контент в мережі Інтернет, 30% споживають як україномовний, так і російськомовний контент однаковою мірою, 17% надають перевагу російськомовному контенту. Переважна більшість вчителів (85%), учнів (72%) та батьків (65%) під час спілкування в соціальних мережах використовують тільки українську та/або переважно українську мову.

Результати опитування демонструють позитивну динаміку щодо дотримання мовного законодавства в освітньому процесі: 94% вчителів зазначили, що проводять уроки виключно українською мовою, 82% з них використовують навчальні матеріали виключно українською мовою. За даними опитування учнів, 73% вчителів під час уроку та 63% під час перерви розмовляють державною мовою. Російська мова в межах навчального закладу є мовою неформального спілкування (наприклад, нею спілкуються 11–17% учнів між собою під час уроків та на перервах, а також, за даними учнів, 2% вчителів під час перерв).

Поза межами закладу освіти серед респондентів домінує українська мова: якщо російською мовою у колі своїх однолітків та друзів розмовляють 15% учнів, вдома – 17%, то українською – 36 та 39% відповідно. 65% вчителів у колі друзів та сім'ї спілкуються українською мовою. У колі рідних та друзів українською мовою спілкуються 55% батьків.

Досить неоднозначними виявилися результати оцінювання вчителями рівня володіння українською мовою учнів, зокрема лише 61% учнів отримали високу оцінку своїх знань, 36%, на їхню думку, мають середній рівень знань. Щодо батьків учнів, то вчителі оцінили їх таким чином: 54% мають високий рівень та 40% – середній рівень. Свій власний рівень володіння українською мовою, а також своїх колег вчителі оцінили як високий (94% та 91% відповідно).

Результати проведеного дослідження засвідчують, що внаслідок збройної агресії російської федерації респонденти почали виявляти посилений інтерес до вивчення української мови, зокрема 80% опитаних батьків та 73% учнів заявили про бажання покращити свій рівень володіння українською мовою. Вони мають достатньо мотивації для вдосконалення своїх знань та умінь з української мови і зазначають про важливість таких освітніх онлайн-ресурсів. Водночас лише 22% батьків відчують потребу у їх відвідуванні. Окрім цього, привертає до себе увагу недостатня популяризація наявних курсів, тренінгів та освітніх платформ з вивчення української мови, зокрема 30% батьків, 48% вчителів та 44% учнів повідомили, що володіють інформацією про них.

Тож нагальною є проблема інформування громадськості територіальними органами управління освітою про безкоштовні освітні онлайн-ресурси з вивчення державної мови, мотивування, заохочення та вільного доступу до них як з боку учасників освітнього процесу (батьків, дітей), так і всіх охочих.